

УДК 398.23:316.776

ГРИЩЕНКО Ірина – доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри мовної підготовки, Навчально-науковий центр «Інститут біології та медицини» Київського національного університету імені Тараса Шевченка, просп. Академіка Глушкова, 2, Київ, 03022, Україна (hryshchenko_i@ukr.net, iryna_hryshchenko@univ.net.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7152-6961>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.4>

Бібліографічний опис статті: Грищенко, І. (2021). Гумор як маркер Інакшості в інтернет-комунікації (теоретичний аспект). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 48, 32–36.* doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.4>.

ГУМОР ЯК МАРКЕР ІНАКШОСТІ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Анотація. У статті розглянуто специфіку сміху, гумору у фольклорній інтернет-комунікації, яка є маркером Інакшості.

У межах однієї соціальної групи, субкультури, якоїсь спільноти людина часто не протиставляє себе (не використовує опозиції Свій-Чужий), але усвідомлює та ідентифікує відмінне у сприйнятті події, хоче проявити свою відмінність, несхожість, оригінальність та винятковість; це й детермінує з'яву Інакшого. Набір жартів, гумор є тими критеріями, тонкощі яких зрозумілі лише представникам конкретної спільноти. Саме сміх, гумор і є одним з головних індикаторів належності до Своїх, входження до групи посвячених у тонкощі та нюанси тем, об'єктів для жартів.

Гумор в інтернет-комунікації певної спільноти має такі характерні риси: 1) локальність (адекватно сприйняти, розшифрувати та зреагувати зможе лише Свій), 2) доречність (обмежується віковою, гендерною, субкультурною тощо належністю), 3) мовленнєве кодування, 4) інтертекстуальність (використання текстів, зрозумілим лише Своїм).

Отримання інакшого досвіду, відмінного від уже наявного, дає змогу розширити та збагатити власні знання, побачити предмет, ситуацію, події під інакшим кутом зору, відповідно стати / бути / тимчасово бути Інакшим. Що отримує своє відображення в інтернет-комунікації, в реакції на сучасні події відходом від інтерпретації на хороше-погане, своє-чуже, усвідомлення інакшого погляду.

Сміх над жартами можна розподілити на дві основні групи: 1) людина сміється, бо «впізнала» себе, 2) людина сміється, бо мем або жарт демонструє стиль життя, поведінки тощо, їй не притаманні; таким чином відбувається індикація позиції «це не-Я, Я-не такий, Я-Інакший, Я відрізняюсь/вирізняюсь», але це не означає виходу зі спільноти.

Усвідомлення Інакшості сприятиме трансформації характеру, змісту реальної та віртуальної комунікації, допоможе налагодити суб'єкт-суб'єктну взаємодію, розвивати толерантність до думок, відмінних від загальноприйнятих.

Ключові слова: гумор, сміх, Інакший, Інакшість, інтернет-комунікація.

HRYSHCENKO Iryna – Doctor of Sciences in Philology, Associate Professor, Associate Professor at Language Training Department, ESC “Institute of Biology and Medicine” of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Academician Glushkov Avenue, 2, Kyiv, 03022, Ukraine (hryshchenko_i@ukr.net, iryna_hryshchenko@univ.net.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7152-6961>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.4>

To cite this article: Hryshchenko, I. (2021). Humor yak marker inakshosti v internet-komunikatsii [Humor as a marker of Alterity on Internet Communication (Theoretical Aspect)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 48, 32–36. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.4> [in Ukrainian].

HUMOR AS A MARKER OF ALTERITY ON INTERNET COMMUNICATION (THEORETICAL ASPECT)

Summary. *The article considers the specifics of laughter, humor in folklore Internet communication, which is a marker of the Alterity.*

In this connection particular importance should be attached to that man doesn't oppose himself (doesn't use the opposition of Own-Alien) in one social group, subculture, community this person and is aware of and identifies the difference in the perception of the event, wants to show their difference, dissimilarity, originality and uniqueness, this contributes to the emergence of the Alterity. It must be stresses a set of jokes, humor is the criterion, the subtleties of which are clear only to members of a particular community of people. The emphasis has been placed on laughter and humor are one of the main indicators of belonging to Own, joining the group of objects and objects for jokes devoted to the subtleties and nuances of themes.

Humor in the online communication of a particular community has the following characteristics: 1) locality (only Own will be able to adequately perceive, decipher and react), 2) relevance (limited by age, gender, subcultural affiliation, etc.), 3) speech coding, 4) intertextuality (use of texts that are understandable only to their Own). Gaining a different experience, which differs from what you have already received, allows you to expand and enrich your knowledge, to see from a different angle, respectively - to become / be / temporarily be Alterity. this is reflected in Internet communication, in reaction to modern events, by moving away from the interpretation of good and bad, one's own and others', awareness of a different point of view.

Laughter over jokes can be divided into two main groups: 1) a person laughs because “recognized” himself, 2) a person laughs because a meme or joke demonstrates a lifestyle, behavior, etc., which is not inherent in this person; thus there is an indication of the position “it is not Me, I'm not like that, I'm Alterity, I am different”, but it does not mean leaving the community.

Key words: *humor; laughter; alterity; different; internet-communication.*

Постановка проблеми. Використання сучасних електронних пристроїв у поєднанні з можливостями інтернет-мережі допомагає миттєво отримувати інформацію, поширювати її, реагувати на події, дискутувати, висловлювати власну думку (згоду або незгоду) тощо. Темп життя сучасності, вплив пандемії та карантинні обмеження сприяють активізації віртуального типу комунікації. В умовах онлайн-комунікації важливі правильне сприйняття, декодування, розуміння, інтерпретація, тлумачення, усвідомлення отримуваної інформації та відповідна реакція на неї. Усі ці показники є типовими та ключовими для фольклорної комунікації, що відкриває нові можливості для проведення фольклористичних досліджень із залученням сучасних новотворів, які створені та побутують завдяки інтернет-комунікації.

У давні часи в народному сприйнятті доволі послідовним був поділ на Своє і Чуже

(людей, простору і т. ін.). З певним відходом від забобонів, упередженого ставлення, страху та сприйняття Чужого як ворога, злого чарівника, істоти, наділеної негативними магичними здібностями, починає зароджуватися та формуватися образ Інакшого (який не_Свій, але вже й не_Чужий). Найяскравіше поняття *Інакшості* виявляє себе в міжетнічному полілозі. Проте в професійному, субкультурному прояві це поняття виконує функцію виокремлення (підкреслення своєї оригінальності у внутрішньогруповій ідентифікації). Одним із вагомих показників диференціації Свого й Чужого є гумор, сміх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання гумору в інтернет-комунікації сьогодні актуальне й затребуване в дослідницькій парадигмі; воно сягає своїми початками античних часів (праці Аристотеля); його досліджували також І. Кант, З. Фройд, М. Бах-

тін, Ж. Лакан, В. Пропп та ін. У своїх наукових розвідках до діалогічної природи сміху сьогодні звертаються О. Гомілко («Гумор, музика й ідентичність: інконгруентність і гармонія»), О. Кожем'якіна («Діалогічне підґрунтя сміху в мережах розуміння Іншого») та ін., аналізуючи водночас поняття Свій і Чужий (Інший). Питання сміху, гумору як ідентифікатора *Інакшості* (показника несхожості, відмінності від внутрішньогрупової ідентифікації – етнічної, професійної, релігійної і т. д.) перебувало поза науковим інтересом, що і становить новизну та актуальність пропонованого дослідження.

Визначення мети та основних завдань дослідження. Метою дослідження є виявлення у фольклорній інтернет-комунікації особливостей сміху, гумору як маркерів Інакшості. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: визначити основні категорії маркування Інакшості; уточнити характер відмінностей між поняттями Інакший та Інший.

Виклад основного матеріалу дослідження. У гуманітаристиці активно використовують опозиційні поняття *Свій, Чужий* для ідентифікації світоглядних, культурних, релігійних компонентів світосприйняття, для відмежування від такого, що ототожнюється, прирівнюється до непритаманного, незвичного, незрозумілого тощо. Синонімом до слова Чужий часто використовують лексему *Інший (Другий)*, який часто ототожнюють з *Інакший*, хоч вони цілком різні. Науковці здійснюють спроби розширення та уточнення понятійного апарату. Прикладом, на нашу думку, може слугувати пошук антоніма до поняття Інакший, здійснений О. Балашовою: «це певна універсальність, всезагальність на противагу одиничності досвіду. Або ж ідеться про розуміння того, що Інше, Інакше теж правильне, теж розумне, теж таке, що може бути доцільним та виправданим» (Балашова, 2019, с. 18). Дослідниця ототожнює ці два поняття – Інший та Інакший. Проте, на наш погляд, її позиція – підтвердження того, що науковці донині не дійшли згоди в розмежуванні понять Інший та Інакший. «Словник української мови» подає таке визначення цих двох слів: інакший – «*не такий*» (Словник, 1973, с. 24), незвичний, своєрідний, самобутній, нетривіальний; інший – «*який відрізняється від названого, даного; який існує, перебуває не в цьому місці, не в цих обставинах;*

не цей, не той, другий» (Словник, 1973, с. 43). Тож, на наш погляд, поняття Інший – синонімічне поняттю Чужий. Його вживання можна сприймати як намагання згладити негативний відтінок від перцепції поняття Чужий. Розмежування цих понять важливе, оскільки зміни в суспільстві, розвиток толерантності у ставленні до представників інших етносів, інших релігій, інших культур сприяє зміцненню позицій сприйняття Інакшості, розуміння бажання людини проявити свою своєрідність, феноменальність.

Солідаризуємося з думкою тих дослідників, які вказують, що розвиток суспільства, демократії, підвищення освітньо-культурного рівня соціуму дають можливість відійти від дуального сприйняття ситуації, усвідомлення що «кількість цих позицій значно більша, ніж дві. Сьогодні ми не можемо розвиватися без розуміння того, що інакший досвід є цінним. Саме з цієї позиції <...> ми ініціюємо сьогоднішню розмову, бо інакший досвід є для нас цікавим, важливим і таким, що його варто досліджувати, а не тим, що ми іншуємо, табуємо, від чого намагаємося відсторонитися» (Балашова 2019, с. 18–19). Тобто отримання *інакшого* досвіду, який відрізняється від уже отриманого, дає змогу розширити та збагатити знання, побачити предмет, ситуацію або ж подію під інакшим кутом зору, відповідно – стати / бути / тимчасово_бути *Інакшим*. Що отримує своє відображення в інтернет-комунікації, в реакції на сучасні події, відходом від поділу подій, вчинків лише на хороше-погане, своє-чуже, визнання *інакшого* погляду.

У сучасних умовах мультикультурного співіснування й зіткнення різних етносів, культур, цивілізацій культура сміху отримує нові стимули для розвитку та вдосконалення відповідно до соціокультурних особливостей різних людських спільнот, їхніх домінуючих інтересів, способів поведінки й типових реакцій. У цих умовах зміцнена динаміка сучасних глобальних процесів обумовлює формування культури сміху на основі культури довіри й толерантності, які сприяють установам міжкультурного діалогу, що враховує як необхідні універсальні умови макроетики, так і специфіку ціннісно-нормативної структури окремих етносів (Кожемякіна, 2012, с. 179). Тож об'єднані, наприклад, субкультурним або професійним компонентом, комуніканти

можуть відрізнятися один від одного своїми гендерними, етнічними, релігійними тощо характеристиками. Якщо в межах однієї соціальної групи, субкультури, якоїсь спільноти людина не протиставляє себе комусь (тобто перебуває поза опозицією Свій-Чужий), але усвідомлює та ідентифікує відмінне у сприйнятті події, то проявляє свою відмінність, несхожість, оригінальність та винятковість, сприяючи тим самим виникненню Інакшого, оприявненню та демонстрації Інакшості.

Представників однієї спільноти (етнічної, культурної, релігійної, професійної тощо) об'єднує спільний підхід до сприйняття певних речей, подій; вони дотримуються одного погляду на якісь події, ідею тощо. Також існує гумор, набір жартів, тонкощі яких зрозумілі лише представникам конкретної субкультури. Саме сміх, гумор і є одним із головних індикаторів належності до Своїх, входження до групи посвячених у всі подробиці та нюанси. За твердженнями дослідників, «сміхова культура є однією з важливих форм репрезентації динамічної соціальної реальності, оскільки гумор виконує інтеграційну і комунікаційну функції» (Гудзенко, 2014, с. 165). Сміх оберігає та захищає культурну своєрідність Своїх, оберігає Свій простір, дистанціюється від Чужих. «Водночас саме сміх є одним із засобів уможливлення діалогу з Іншим як Чужим завдяки потенціалу свободи та загальнолюдської солідарності» (Кожем'якіна, 2012, с. 18). Для адекватної інтерпретації інтернет-текстів гумористичного характеру необхідним є збіг складників культурного багажу комунікантів, спільність відповідних пресупозицій. Розбіжності в аперцепційній базі автора та адресата (незнання адресатом відповідних текстів, фразеологізмів, паремій; відсутність необхідного, хоч би попереднього ознайомлення з літературними джерелами, кінофільмами; незнання історичних або актуальних подій, лозунгів і т. ін.) може призвести до комунікативного збою – відсутності комічного ефекту (Щурина, 2012, с. 170). Культура довіри пов'язана з концептом почуття гумору, інтуїтивним відчуттям того, над чим можна жартувати і як саме це доречно робити. Довіра залучає нас до сфери взаємності не просто як взаємозв'язку, але й взаємозалежності, взаємодії, взаєморозуміння. Умовою довіри є норма-

тивне узгодження, яке забезпечує інтерсуб'єктне розуміння (Кожем'якіна, 2015, с. 179).

Гумор інтернет-комунікації характеризують такі якості: 1) локальність (на думку дослідників, це дає змогу визначити кордони спільноти; вибудовуючи сміховий бар'єр між собою та іншими, спільноти надійно оберігають власну ідентичність (Помогаєв, 2006, с. 60)), 2) доречність (обмежується віковою, гендерною, субкультурною належністю), 3) специфічність мови спільноти, зрозумілої насамперед представникам цієї спільноти (Помогаєв, 2006, с. 60), використання арготизмів (наприклад, гумор лікарів: непосвяченим складно зрозуміти його нюанси), 4) інтертекстуальність (використання текстів, зрозумілих лише Своїм). Проте саме в процесі інтернет-діяльності та інтернет-комунікації психологічно легше демонструвати свою *Інакшість*, свій *інакший* погляд чи позицію.

Дослідники обґрунтовують сміх як засіб «вивищення однієї людини над іншою. Виявляючи через сміх своє презирство до іншого, людина в такий спосіб легітимізує свою ідентичність як успішнішу» (Гомілко, 2011, с. 42–43). Те саме спостерігаємо при маркуванні Себе, свого погляду, позиції як Інакшої – я розумніший, обізнаніший, адекватніший і т. ін., що й слугує підґрунтям для створення або ж ретрансляції інтернет-текстів відповідного гумористичного спрямування.

Гумор, сміх над жартами (креолізовані меми, комікси й т. ін.) в інтернет-мережі можна розподілити на дві основні групи: 1) людина сміється, бо «впізнала» себе, 2) людина сміється, бо мем або жарт демонструє стиль життя, поведінки тощо, їй не притаманний; таким чином відбувається індикація позиції «це не-Я, Я-не такий, Я-Інакший, Я відрізняюсь / вирізняюсь», але це не означає виходу зі спільноти, відторгнення. На наш погляд, прикладом є інтернет-мем: «Звідки у мене в друзях стільки вірусологів? Нормальні ж політологи були!», поширювачі якого демонструють свою відмінність від решти комунікантів, несхожість з ними, акцентують на своїй Інакшості, але не відмежовуються від них, як за опозиції Свій / Чужий).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розвиток демократії, розвиток культури, науки, можливості віртуальної комунікації дають можливість кожній людині

робити власні висновки, висловлювати власну думку з приводу подій у соціокультурному житті. Залишаючись членом реального колективу або ж інтернет-спільноти, будь-хто може маркувати та акцентувати свою *Інакшість*. Усвідомлення *Інакшості* сприятиме трансформації характеру, змісту реальної та вірту-

альної комунікації, допомагатиме налагоджувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію, розвивати толерантність до думок, які відрізняються від загальноприйнятих. Подальшою перспективою є дослідження фольклору субкультур, інтернет-спільнот та виявлення акценту своєрідності, Інакшості учасника комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

- Інакший досвід : збагнути незбагненне / А. Бондар, О. Балашова, О. Білий та ін. *Філософська думка*. 2019. № 3, С. 6–59. URL : <https://cutt.ly/0Y1A1GX> (дата звернення: 14.12.2021).
- Гомілко О. Гумор, музика й ідентичність: інконгруентність і гармонія. *Дόξα / Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології*. 2011. Вип. 16. С. 40–50.
- Гудзенко О. Сміхова культура як модус соціокультурних трансформацій українського суспільства. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2014. № 12 (116) грудень. С. 162–166.
- Кожем'якіна О. Діалогічне підґрунтя сміху в мережах розуміння Іншого. *Дόξα / Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології*. 2012. Вип. 1 (17). С. 16–21.
- Кожемякина О. Доверие смеху в контексте современной трактовки проблемы культуры смеха. *Studia Culturae*. 2015. Вып. 12. III. С. 176–183.
- Помогаев Н. Смех как проявление группового снобизма. *Дόξα / Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології*. 2006. Вип. 9. С. 53–60.
- Словник української мови : в 11 т. / редкол. : І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 4. 840 с. URL: <http://sum.in.ua/s/inshyj> (дата звернення: 10.12.2021).
- Щурина Ю. Интернет-мемы как феномен интернет-коммуникации. *Лингвистика дискурса. Филология*. 2012. Вып. 3. С. 160–172.

REFERENCES

- Bilodid, I.K. et al. (Eds.). (1973). *Slovnýk ukrajinsjkoji movy [Dictionary of the Ukrainian language]*. (Vols. 1–10; Vol. 4). Retrieved December 10, 2021, from <http://sum.in.ua/s/inshyj> [in Ukrainian].
- Bondar, A., Balashova, O., Bilyj, O., Volkovskij, V., Vjatkina, N., Ghardashuk, T. et al. (2019). Inakshyj dosvid: zbaghnuty nezbaghnenne [Alterity experience: to understand the incomprehensible]. *Filosofsjka dumka*. – *Philosophical Thought*, 3, 6–59 [in Ukrainian].
- Ghomilko, O. (2011). Gumor, muzyka j identychnistj: inkonghruentnistj i gharmonija [Humor, music and identity: incongruence and harmony]. In *Дόξα / Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології*. – *Doxa. Collection of scientific works on philosophy and philology* (Issue 16), (pp. 40–50) [in Ukrainian].
- Ghudzenko, O. (2014). Smikhova kuljtura jak modus sociokuljturnykh transformacij ukrajinsjkojho suspiljstva [Culture of humor as a mode of sociocultural transformations of ukrainian society]. *Naukovo-teoretychnyj almanakh «Hrani» – Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 12 (116), 162–166 [in Ukrainian].
- Kozhem'jakina, O. (2012). Dialoghichne pidgruntja smikhu v merezhakh rozuminnja Inshogho [Dialogual basis of laughter in the network of understanding another]. In *Дόξα / Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології* – *Doxa. Collection of scientific works on philosophy and philology* (Issue 1 (17)), (pp. 16–21) [in Ukrainian].
- Kozhemjakyna, O. (2015). Doverie smekhu v kontekste sovremennoj traktovki problemy kul'tury smekha [Trust in laughter in the context of modern interpretation of the problem of laughter culture]. In *Studia Culturae – Cultural Studies* (Issue 12), (pp. 176–183) [in Russian].
- Pomoghaev, N. (2006) Smekh kak projavlenye ghruppovogho snobyzma [Laughter as a manifestation of group snobbery]. In *Дόξα / Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології* – *Doxa. Collection of scientific works on philosophy and philology* (Issue 9), (pp. 53–60) [in Russian].
- Shhuryna, Yu. (2012) Internet-memy kak fenomen internet-kommunikatsii [Internet Meme as a Phenomenon of Internet Communication]. In *Lynghvystyka dyskursa. Fylologhyja – Linguistics of discourse. Philology* (Issue 3), (pp. 160–172) [in Russian].